

MIDSOMMARFIRANDE

Den genomgripande förändring av vårt samhälles struktur, som ägde rum under loppet av 1800-talet och som i allt snabbare takt har fortsatt under detta århundrade, förde bl.a. med sig, att våra gamla folkliga fester förlorade sitt fotfäste och tynade bort. Den sociala grundvalen för dessa fester var nämligen den gamla bygemenskapen, som försvann i och med att byarna skiftades och industrierna skapade yrkesgrupper utan förankring i den gamla samhörigheten i arbete och fest.

En årsfest som inte förlorat sin betydelse är emellertid midsommarfesten. Den har snarare ökat i intensitet. Orsakerna härtill är många, men säkerligen har hembygdsrörelsen och föreningsliv över huvud taget betytt mycket härvidlag liksom även turismen. En bidragande orsak till att midsommaren kommit att bevara sin betydelse som festtid ännu i dag torde också vara det faktum, att midsommardagen i Sverige och Finland - i motsats till förhållandet i andra protestantiska länder - är en kyrklig helg och dessutom är en märkesdag såtillvida som den är sommarsolståndsdagen (utom i sen tid i Sverige där den år 1953 gjordes till en rörlig helg som infaller på lördagen mellan den 20 och 26 juni). För nutidens människor står midsommaren närmast som symbolen för sommar, skollov och semestertid.

Avsikten med denna frågelista är att få fram uppgifter om midsommarfirandet i olika miljöer och under olika tidsskikt, inte minst i nutid. En del av frågorna är därför tillämpliga endast för en beskrivning av nutida midsommarfirande, medan andra passar in på äldre eller lokala förhållanden. Det kan också bli nödvändigt för upptecknaren att göra avvikelser från eller tillägg till frågeställningarna med hänsyn till lokala förhållanden.

Uppgifternas värde beror i hög grad på om upptecknaren kan utfråga vittnesgilla personer, som själva upplevt midsommarfirandet på det angivna sättet. Skildringen kan avse ett bestämt år, t.ex. 1981, eller ett visst årtionde, t.ex. 1940-talet, 1920-talet, sekelskiftet. En och samma upptecknare kan därför i bästa fall lämna 2-3 skildringar: egna minnen från 1981, föräldrars, och far- eller morföräldrars uppgifter om midsommarfirande i äldre tid. Om möjligt bör ungdomens midsommarfirande också dokumenteras, helst genom att de själva skriver ner hur de firat midsommaren på egen hand.

Viktigt är att man alltid försöker få med de benämningar och uttryck, som de olika sagesmännen själva använder samt att man om möjligt noterar, när förändringar i festseden ägt rum.

Fotografier och teckningar kan förtydliga skildringen betydligt och bör i möjligaste mån bifogas uppteckningen. Rekonstruktioner av äldre midsommarfirande kan givetvis göras i form av teckningar, men dylikt förfarande kräver alltid stor samvetsgrannhet och måste så långt möjligt är motsvara vad som en gång förekommit i verkligheten. Såväl fotografier som teckningar måste förses med utförliga bildtexter med hänsyn till plats, tid och situation.

Lämpligt är att varje skildring av midsommarfirande börjar med en kort inledning. Här anges tiden för skildringen samt sagesmannens namn (kan ersättas med initialer), födelseår, födelseort, yrke eller sysselsättning samt andra upplysningar, som kan belysa de uppgifter, som han eller hon lämnat. Även upptecknarens data bör anges, lämpligen som avslutning tillsammans med datum, när uppteckningen gjordes.

1. INLEDNING

2. BENÄMNINGAR. TID OCH PLATS

Finns det särskilda namn på midsommaraftonen, midsommarnatten och midsommardagen i din hembygd? Vilka?

Är benämningen gammelmidsommarn känd? Vad menas därmed?

Firas midsommaren vid samma tidpunkt nu som förr?

Får man sluta arbetet tidigare på midsommaraftonen?

Firade du midsommaren hemma i familjen eller tillsammans med grannar, släktingar och vänner? Var firade dina barn midsommaren?

Firade du midsommaren inom någon förening?

Reste du till någon annan ort för att där delta i midsommarfirandet? Varför?

Brukar det komma turister till din hemort för att fira midsommaren där? Varför? Görs där särskilda arrangemang för turister?

3. FÖRBEREDELSE. MAT OCH DRYCK. KLÄDER

Vilka förberedelser gjorde du inför midsommarfirandet?

Städning inne och ute, i ladugård och stall? Berätta närmare!

Lagade du eller köpte du särskilda maträtter och drycker? Vad i så fall?

Finns det maträtter eller bakverk, i vilkas benämningar ordet midsommar ingår?

Finns det någon maträtt, som brukar ätas för första gången vid midsommaren?

Har du för vana att köpa nya kläder till midsommar?

4. LÖVNING, BJÖRKAR, AVKVISTADE GRANAR

Hämtade du hem björkris och annat grönt från skogen eller köpte du sådant på landet någonstans, i affär eller på torg?

Har du hört talas om lövmarknader? Berätta i så fall därom!

Brukar stadsbor göra utflykter till landet för att samla blommor, kvistar och grönt till midsommar? Förekommer med anledning därav tvister mellan landsbor och stadsbor?

Vilka ord och uttryck finns för att pryda med grönt och blommor?

Att löva, maja, blomstra, pryda, jänsa?

Andra uttryck? Används dessa benämningar vid andra tillfällen än midsommar?

Redogör för hur du brukar pryda med grönt inne och ute.

T.ex. göra mattor av björkris framför dörren, sätta björkar eller avkvistade granar (med toppen kvar?) på båda sidor om ytterdörren eller grindarna, sätta in kvistar inomhus (var?) eller på yttertaket, hänga upp kransar, kors eller girlander av björkris och blommor, strö enris eller löv på golvet?

Placera löv- eller granruskor i stallet eller ladugården, på gödselhögen, på åkrarna? Hänga gröna kvistar eller kransar på skällkon, på oxok och selar, på bilen, båten, cykeln?

Har du varit med om att vira samman löv, så att det såg ut som en människofigur? Vad kallades en sådan?

Har du varit med om att man anordnat lövsalar, lövhyddor, lövkojor, i vilka man åt och drack under helgen?

Vad brukar du göra med midsommarlövet, när det torkat? Har du hört, om man brukat ge det åt kreaturen, lägga det i det första hölasset eller låta det stå, tills skörden var bärgad?

Brukar kyrkan prydas med grönt till midsommar? Vem eller vilka gör detta? Beskriv hur kyrkan brukar vara prydd till midsommar!

5. LÖVGUBBAR, MIDSOMMARBRUD

Har du varit med om att någon person kläddes i blommor och grönt och gick omkring i denna klädsel? Vad kallades en sådan? Beskriv hur han såg ut och hur han betedde sig!

Har du sett eller hört talas om att en flicka kläddes till midsommarbrud? Beskriv i så fall hur hon var klädd! Vilken roll spelade hon i midsommarfirandet? Fick hon pengar eller annat? Hade hon brudgum och tärnor med sig?

6. MIDSOMMARSTANG, MAJSTANG

Fanns det en midsommarstäng, när du senast firade midsommar? Vad kallar du den? Midsommarstäng, majstäng, majträd, majel, meaträd, menträd, kransastäng eller något annat? Kunde dylika stänger användas även i andra sammanhang, t.ex. vid bröllop?

Användes samma stäng år från år eller hämtades en ny varje år?

Hur anskaffades en sådan stäng? Hämtade man den i skogen eller köpte man den på torget i närmaste stad?

Var midsommarstängen privat eller var den rest på någon öppen plats för allmänheten?

Vilka hämtade och reste midsommarstängen? Kom ungdomen tillsammans någon viss dag för att göra i ordning den? Eller var det någon förening eller yrkesgrupp som gjorde det? Skedde anskaffandet av midsommarstäng på kommunens bekostnad?

Vilken form hade midsommarstängen? Var den en rak, enkel spira eller hade den en eller flera tvärsålar upptill? Av vilket trädslag var stängen?

Förekom det, att man hade två midsommarstänger, en för de äldre och en för de yngre?

Berätta hur det gick till att kläda stängen! Utfördes detta arbete av särskilda personer, av enbart ungdomar eller hjälptes alla åt därmed?

Gjorde man girlander och kransar? Hur fästes dessa? Hade kransarna särskilda benämningar?

Hängde man upp äggskal, bjällror, band och tyglappar på stängen?

Kläddes hela stängen, nedifrån marken och upp till toppen? Målades stängen?

Kläddes stängen så, att den övre delen föreställde en kvinna? Placerades mans- och kvinnofigurer på stängen?

Visa med en teckning eller ett fotografi den färdigklädda stängens utseende!

Berätta hur man gjorde, när man reste stängen! Vilka hjälpmedel hade man? Hade man musik, som spelade när stängen restes? Sköt man, då man rest stängen?

Fick klädseln sitta kvar, tills den blåste av, eller togs stängen omkull för att avklädas? Hur snart efter midsommar togs den ned? Vad gjorde man därefter med själva stängen?

Har seden att resa midsommarstång upphört? När skedde detta i så fall och varför? Har seden mött motstånd från prästerskapet eller religiösa sammanslutningar?

7. DANS, LEKAR OCH ANDRA NÖJEN

Vilken benämning har du på midsommarnattens festligheter och nöjen? Midsommarslek, midsommarsdans, midsommarvaka eller något annat?

Dansade du kring midsommarstången?

Besökte du olika platser under midsommarnatten för att dansa och roa dig?

Förekom idrottsövningar eller - tävlingar?

Deltog du i eller åsåg du någon bygdetheater? Restaurangbesök?

Redogör för danser, lekar och andra förlustelser under midsommarnatten?

8. ELDAR

Har du varit med om att tända eldar ute i det fria vid midsommar?

Vad kallar du denna eld? När tändes den? Hade man upptåg med skjutning och oväsen vid elden? Varför tände man sådana eldar?

9. KÄLLDRICKNING

Har du besökt någon källa midsommarnatten? Berätta härom!

Vad kallar du en dylik källa? Hade man lövat omkring källan? Varför drack man vatten ur källan?

10. FÖRESTÄLLNINGAR OM VÄXTER OCH DAGG UNDER MIDSOMMARNATTEN

Har du hört talas om att midsommarnattens dagg skulle ha en särskild kraft? Brukade man samla dagg för något särskilt ändamål under midsommarnatten?

Berätta vad du vet därom.

Ansågs även växterna besitta särskild kraft, var de t.o.m. giftiga under midsommarnatten?

11. DIVINATION

Har du varit med om att under midsommarnatten vidta vissa åtgärder för att skåda in i framtiden? T.ex. sova på 7 eller 9 sorters blommor, äta drömgröt, tigande se ned i en källa eller något liknande?

Berätta närmare om dylikt! Gjorde du detta på lek eller allvar?

12. MIDSOMMARDAGEN

Hur tillbringade du midsommardagen?

Kyrkobesök? Utflykt till någon bestämd plats? Stadsbesök?

Förekom några särskilda festseder denna dag?

Var det vanligt att bröllop hölls midsommardagen?